

HENRI DE MONTETY

Közép-Európa két ígézete

Néhány hipotézis a Nyugatról

kortársalgó

HENRI DE MONTETY (1967) Le bourg de Beaumont – Délnyugat-Franciaország

A modern Nyugat a bizonyosság iskolája. A karteziánus kétely ma csupán maszlag, amely a biztonság iránti olthatatlan szomjunk legkülönbözőbb fajtáit leplezi.

Pedig Nyugaton találták fel a klasszicizmust is, hogy rendet vágjanak az ember alkotó energiáinak sodrában. (Az 1789-es nagy francia forradalom sietve vette át az ókori római köztársaság jelvényeit.) Ám Nyugaton legfeljebb az igába vetett bujaság nyer teret (a barokk). A barokk különben sokkal jobban kiteljesedett a kontinens közepén – Torinón és Münchenen túl. Európa közepe nem volt képes gátat vetni, vagy csak rosszul, az őt megpróbáló impulzusoknak, s még kevésbé ama számtalan kihívásnak, amelyek kívülről zúdultak rá a történelem folyamán.

A Nyugat ma is félelemmel és szájalommal vegyes érzésekkel tekint e zürzavaros régióra, amely számára még mindig nem teljesen azonos a keleti bazárral. Szájtátva bámulja, mint az olyan, nem is távoli unokafivért, aki kudarcot kudarca halmoz, jóllehet valaha reményteljes ifjú volt.

S hogy megkímélje magát a túlzottan mellbevágó realizmus kínjaitól, az Európa közepe iránt érzett vonzalma leginkább az irodalom prizmáján át szivárog Nyugatra: elsősorban Kafka, Stefan Zweig és Márai Sándor művein keresztül. Illetve az igényesebbeknek vagy a kíváncsibb természetűeknek Hermann Broch, Robert Musil, netán Szentkuthy Miklós vagy Jacob Wassermann révén. És, természetesen, mindegyikük ikonikus alkotója, Joseph Roth – aki a ma született csecsemő ártatlanságával veti fel a Monarchia kérdését. Romantikus és dekadens, abszurd és modern, nosztalgiával telített vagy lázadó írók végérhetetlen listája kelti fel leginkább a nyugati olvasó figyelmét az ember iránt, aki – ha egy kicsit keletebbre születik – akár maga is lehetne. Másképp szólva: ezek az írók mindarra a gyarlóságokra hívják fel a figyelmét, amelyeket a Nyugat évszázadok óta igyekszik a civilizáció máza mögé rejtteni, s amelyet egyre nehezebb védeni vagy megmenteni. Bizonyos szempontból Freud volt a legnyugatosabb bécsi polgár, amikor óvatlanul felfedte a fátylat az embert az állathoz visszavezető útról.

A végletekig elmélyült elemzés színhelye leginkább Trieszt; Italo Svevo, Claudio Magris és Boris Pahor műveiben: alkonyi ködfátyol. Itt az igazság, a szépség, az életöröm helyett a lélek legeldugottabb bugyraiban lehet reménytelenül kutakodni, és nem Itália mosolygós lankáin vagy a nápolyi fülsiketítő zsbongásban! Trieszt amaz idős hölgy, aki intelligenciájával hódít. Kenceficével, nercbundával, bódító illatszerekkel. Az igazat megvallva, azért érezzük intelligensnek, mert azonnal a csapdájába zuhantunk. Morbid vonzalom ez – nehéz tagadni. Aztán meg Velence bűzös, miazmás lagunái! Alighanem öngyilkosságra készülő britnek kell lenni ahhoz, hogy jól érezze ott magát az ember.

Mondják, ez a régi Európa. Ilyen volt hát.

S ez az ígélet történelmi. Olyannyira, hogy a szabadságát töltő nyugati turista, ha a Duna-völgyi országokba látogat, egy szerény kúria előtt/helyett legszívesebben egy tágas palotát lát. Jóllehet Franciaországban néhány ódon köve révén ugyan a legapróbb falu is a legtávolabbi múltba világít be, mégis így kiáltunk fel: Ó, a közép-európai kastélyok! Ez ám az igazi! S drága művészeti könyveket adunk ki, kulturális és a nemzeti örökség nagyszerűségét sugalló utakat szervezünk ide. Hogy mást ne mondjak, apró szeszélynek engedve egy, a régi dolgok iránt lelkesedő társasutazás résztvevőit elvitték például a gödöllői kastélyba, oda, ahol Sissi időzött egykoron. A francia turisták önfeledten kórusban kiáltják: Ó, mi szép! A közép-európai kastélyok!

Romy Schneider tucatnyi történelmi munkával felérő alakítást nyújtott filmjeiben – felidézve Ausztria képzeletbeli múltját. A régi dolgok szerelmesei lelki szemei előtt megjelenik Sissi, a császár hitvese, a tragikus sorsú dévaj hősnő. Bennük él. És a lerombolt kastélyok életre kelnek. Mindenki feltámad halottaiból. Vigye az ördög a törököket, az anarchistákat meg a kommunistákat!

Közép-Európában hosszú ideje, mondhatnánk, időtlen idők óta az életerőt nem a stílus végiggon-dolt alakzataiban fecsérlik el, hanem a történelem viszontagságai emésztik föl. A nyugati látogatókat, akiknek ősei lassanként hatalmas kincseket halmoztak fel, elbűvöli mindaz, amit Közép-Európában látnak – ez a tunyasággal elegyes melldöngető,

gőgös hengegés, amely a századok óta bevezetetlen munkát helyettesíti. Ők maguk, a nyugatiak is megcsömörlöttek már az emlékektől. Ám kíváncsian figyelik ezeket a beesett, szikár arcú embereket, akik olyan múlt nyomába erednek, amelynek a lényeghez vezető kacsakaringóit alig ismerik. Európa keresztény gyökerei! Miként az igazság is a bolondok ajkán szól a leghitelesebben... Különböztetnünk az a „klaszszikus” igény tétetik itt próbára, amely szeretné szétválasztani az ellenfeleket, megkülönböztetni a szeretetet a gyűlölettel.

Hisz a Monarchia is uralta Közép-Európát egy időben. Nemcsak a barbárok. A Monarchia keresztény volt. S a Monarchia elnyomta a népeket. A Monarchia Európa is. (Nosza, nevezzük inkább Európai Uniónak.) Közép-Európában nem tudjuk többé, melyik szent előtt boruljunk térdre. De mit számít ez! Feltaláljuk a pszichoanalízist, és irodalmi műveket alkotunk, amelyek felmutatják a világ abszurditását. S úgy teszünk, mintha elhinnénk, hogy mindebben a Birodalomnak semmi része sincs, az emberi létezés természete már csak ilyen. Megeshet, hogy minden emberben egy barbár szunnyad, akit a birodalomnak kell civilizálnia. Vajon, egyébként, nem ez az igazság? És ez az igazság úgy csapja fejbe a nyugati olvasót, akár egy eltévedt puszkagolyó találna telibe egy óvatlan járókelőt.

Mindent összevéve, a közép-európai emberek nem kevesebb illúziót táplálnak arról, mi is jellemzi a Nyugatot.

Mint Bibó István magyar politológus a *Kelet-európai kisállamok nyomorúságában* (1946) és egyik szellemi örököse, Szűcs Jenő történész az *Európa három történelmi régiójában* (1983) például, noha mindketten kíméletlen freskót festettek Közép-Európa geopolitikai és társadalmi törekvéséről, olyan ódákat zengtek a nyugati civil szellemről, amelynek hallatán gyönyörpír jelenhetne meg a „valós esélyegyenlőségért” (sic) felelős francia államtitkár arcán. Amúgy lehet, hogy nekik volt igazuk? Honnan tudhatnánk...

A franciák mindenestre nem tudják többé, hogyan mondjanak jót magukról. Ezt már elfelejtették. Ami a magyarokat illeti – merthogy róluk szól itt a mese (akárcsak, nem kevésbé, a szomszéd népekről) –, ha olyan képet vágnak is, mintha sohasem tudták volna, arra is hajlamosak, hogy lefegyverző, anygali ártatlansággal lovalják bele magukat a nagyotmondásba.

Hallgassuk csak: a magyar származású Nobel-díjasok száma világszerte! És az Aranycsapat! Az ősi sumér civilizációval való atyafiságot vagy a fura magyar piramisokat nem is említve... Hát igen! A gödöllői kastély! Európa keresztény gyökerei!

Igen, el kell ismerni, néha igaznak hatnak. Máskor hamisnak. S a nyugatiak fürkészve figyelik őket, árgus szemmel csapnak le a hibás lépésekre. Egyfelől egyetlen apró részlet sem kerüli el a figyelmüket. Másrészt szó nélkül hagyják a legborzasztóbb szörnyűségeket is. Fura rosta ez. Sissi és a gödöllői kastély akadálytalanul halad át a szűrőn. De az ég szerelmére, ártott-e Sissi akár egy légynek is? Bizonyára nem. S ez iszonyatos zűrzavar forrása. Hiszen a nyugatiak Közép-Európában úgy sétáfkálnak, akárha egy régészeti emlékhelyen járnának, s közben saját előítéleteik megerősítését keresik. Egyaránt sutba vágva jó ízlést, a múlt és a jelen fogalmait. Azt mondják, a szeretet és a gyűlölet összezagyválásából született a pszichoanalízis. Ez a táj, ahol a modern irodalom és tudomány megannyi aspektusát fedezték fel, ma arra ösztönöz bennünket, hogy forduljunk ismét a régi időkhöz, nyúljunk vissza a 20. század elfuserált tapasztalata mögé, a hercegek és hercegnők tündérországaiba.

Két módja is van annak, miként lehet kapcsolatba kerülni e különös világgal, amely oly erősen emlékeztet bennünket saját múltunkra. Ez Közép-Európa két igézete. Mindkettő különös nyerseséggel jelenik meg Magyarországon.

A múlt század harmincas éveiben akadt néhány jószándékú francia ember, aki Magyarország iránt érdeklődött: Európa keresztény örökségét szívükön viselő katolikusok vagy az úgynevezett nonkormista fiatalok, akik a maguk részéről elfeledett hagyományokat próbáltak felkutatni. Vagy új megoldásokat kerestek az egyazon területen élő különféle nemzetiségek gondjainak megoldására. Legnagyobb meglepetésükre a magyar történelemben és a közéletben a lojalitás konfliktusára bukkantak, amelyet még csak nem is gyanítottak, s amelyet nem is mindig értettek kristálytisztán. Azt, amely a magyar függetlenségi törekvések és a Habsburg Birodalom között feszül. Melyik táborhoz kellett volna a francia megfigyelőknek csatlakozni? A modern világ megoldhatatlannak és kilátástalannak tetsző katyvasztól zavarodottan olyan rendszer irányában tájékozódtak, amely lehetővé teszi a kétségbevonhatatlan törvényességet, olyasvalamit, amelyben gyöngéd hangsúllyal mondható, hogy a „a nép”, mi több „a népem” gyakorta a kötelesség talapatán fogant a szent királyság szellemében.

Magyarország ma ismét a függetlenség eszméjét tűzte zászlajára – és más országok, mint Szlovákia és Lengyelország, kísértést éreznek, hogy a nyomába lépjenek. Ám a birodalmi mentalitás erős Közép-Európában. Az udvar, a kiváltságok. A többé-kevésbé katolikus, illetve protestáns lovagrendek, a néha kétesnek tűnő területen kívüli-

ség. Mindezt a birodalom és annak pótlékul szolgáló kellei nyújtják. A vadászatok és az elegáns szórakozások. Meg Sissi. No, meg a revansvágy. Ez esetben főként a kommunistákon kell revansot venni. Erre minden eszköz jó, olykor még a legrosszabb és a legellentmondásosabb is. Mivelhogy Európa eme régiójában mindenekelőtt a kommunisták tesztették meg a (szovjet) birodalmat. Közép-Európa tragédiája bezámul egyik birodalomból a másikba.

Ami pedig a nyugatiakat illeti, ők hitetlenkedve figyelik szerencsétlen európai testvéreik vergődését. Némelyek kísértést éreznek, hogy itt elégítsék ki személyes revansvágyukat, bosszút álljanak a forradalmon, a szabadkőműveseken, a hitetlen-

neken! Mit tudom én? A hűtlenek, a nép, a szörzálhasogatók! Az egyenlőtlenségen alapuló rendvédelmezői, ki-ki megválogathatja, kin vegyen revansot.

Közép-Európa, amely a nyugati emberben vagy kötelességérzetet ébreszt, vagy az egyenlőtlen rendiség iránti nosztalgiát kelti fel, egy olyan múltat testesít meg, amely kancsal szemmel fűrkészi a jövőt, és kettős látásban szenved. Az ember nem mindig azt találja meg itt, amire számít – de mindig rábukkan arra, amit keresett: a legjobbra és a legrosszabbra.

(Fordította: Borsi-Kálmán Béla)

Nagymosás, é. n.

